MARTA PĘKAŁSKA

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

HISTORIA ZAKŁADU NARODOWEGO IM. OSSOLIŃSKICH BIOGRAFIAMI JEGO TWÓRCÓW PISANA

Co się tyczy urzędników Kuratorowi literackiemu podległych i ich nominacji, podawają się następujące do zachowania przepisy:

- a. Wchodzący do Biblioteki na jakikolwiek stopień, powinien być doskonale z obyczajności znajomy, i w potrzebie wywieść się z niej poważnymi świadectwami, równie jak z odbytych szkół aż po filozofią inclusive [...]
- b. Na urzędy Dyrektora i Kustosza, jako wyciągającej doskonalszej biegłości i doświadczonych przymiotów, Kurator literacki dobierać ma ludzi już z nich znajomych [...]. Gdyby zaś trafili się którzy jeszcze żadnego publicznego dowodu nauki swojej niedali, tacy złożyć mają dwie swoje rozprawy, jedną w łacińskim, drugą w polskim języku, w materyach przez Kuratora z historii literatury i bibliografii krajowej wyznaczonych [...]
- c. Co do niższych stopni w Bibliotece, Kurator proszących o nie odeszle do Dyrektora bibliotecznego, i zleci tejże uczynić sobie relacją o ich zdolności¹.

Tak o przyszłych pracownikach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (dalej: ZNiO) pisał w 1824 roku jego założyciel Józef Maksymilian Ossoliński. Nie sposób dziś, po 196 latach trwania tej instytucji, odtworzyć pełnej listy jej pracowników i tych, którzy przysłużyli się rozwojowi i przetrwaniu zakła-

¹ „Akt dodatkowy do Ustawy Fundacyjnej” z 15.01.1824, § 4 [w:] *Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące*, zebrał i wydał Wilhelm Bruchnalski, Lwów 1928, s. 226-228.

du, mimo wielu przeciwności. A byli wśród nich kuratorzy, „reprezentanci potomności”, dyrektorzy, kustosze, skrypcy, bibliotekarze, stypendyści, darczyńcy, księgarze i antykwariusze – „dostawcy książek” dla Ossolineum, introligatorzy, ale także drukarze, redaktorzy, pracownicy wydawnictwa, od 1926 roku członkowie Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum (dalej: TPO) czy, po 1953 roku, członkowie Rady Naukowej Zakładu, a wreszcie ci, o których rzadko wspomina się w słownikach i drukowanych dziejach instytucji – woźni, szatniarze. Trudno zgodzić się z Franciszkiem Bujakiem, który w 1928 roku twierdził, że „chlubą Zakładu są nie pracownicy bibliotekarze, ale zdolni uczeni, którzy w nim pracowali”². Bowiem historię Ossolineum tworzył każdy, kto związał się z tą instytucją. Zarówno wybitni ludzie nauki, jak i zwykli pracownicy, zapewniający jej codzienne funkcjonowanie. Co charakterystyczne, zarówno we Lwowie, jak i we Wrocławiu, przez instytucję tę „przewinęła się” większość osób kończących kierunki humanistyczne, i co ważne, niemal wszyscy do końca życia czuli się „ossolińczykami”.

Już przy okazji obchodów 150-lecia Zakładu Narodowego w 1967 roku, ówczesny przewodniczący Rady Naukowej ZNiO prof. Antoni Knot, prezentując stan badań nad ossolińską historią, pisał, że: „Ossolineum to nie tylko Biblioteka i Wydawnictwo, spełniające arcypożyteczne zadania oświatowe i kulturalne w służbie narodu, ale również zespół wybitnych jednostek, które na przestrzeni długich lat [...] swą twórczością naukową, literacką i społeczną zapisały jedną z najpiękniejszych kart w kulturze polskiej. Dzieło ich życia należy do historii Ossolineum. I tylko w takim aspekcie należy rozpatrywać dzieje Zakładu i jedynie z takiego punktu widzenia należy oceniać jego historiografię”³. Zauważał też, że „wielu z nich [ossolińczyków] zasługuje na to, by poświęcić obszerniejsze studia, a często monografie. Niestety na tym odcinku konstatujemy niemal same braki i luki”⁴.

Autorzy popularnonaukowej publikacji *Zawsze pod kopułą: 150 lat Ossolineum* poświęcili pracownikom Zakładu dwa duże rozdziały – jeden „Głównom «charakterowym»” o największych osiągnięciach naukowych, drugi szeregowym „Ossolińczykom”⁵. W 1992 roku na 175-lecie Zakładu ukazały się *Portrety ossolińskie: antologia wspomnień*. Ich pomysłodawca i redaktor, ówczesny dyrektor Wydawnictwa ZNiO, Eugeniusz Adamczak, pisał, że pu-

² Cyt. za: M. Matwijów, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich w latach 1939-1946*, Wrocław 2003, s. 26.

³ A. Knot, *Dzieje Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: stan badań i postulaty*, „Rocznik ZNiO” 1970, R. 6, s. 61.

⁴ Tamże, s. 66.

⁵ W. Jankowerny, J. Okopień, *Zawsze pod kopułą: 150 lat Ossolineum*, Warszawa 1970, s. 71-130.

blikuje ten „skromny” wybór 45 sylwetek z dziejów instytucji „zanim powstanie słownik biograficzny ossolińczyków”⁶.

Niestety dziś również, mimo powstania kilku cennych opracowań monograficznych, nadal w biograficznej historii Zakładu widać poważne luki, na co zwróciła ostatnio uwagę Agnieszka Kawalec z Uniwersytetu Rzeszowskiego, prężnego ośrodka badań nad historią Galicji⁷.

Mimo braku opracowań indywidualnych, liczna reprezentacja ossolińczyków znalazła się w *Słowniku pracowników książki polskiej* (dalej: SPKP) – w sumie blisko 200 osób, wśród nich wszystkie najważniejsze postaci Zakładu⁸. Od XIX wieku powstało sporo przyczynków biograficznych, wiele ważnych osób z historii Zakładu ma „swoje” hasła w *Polskim słowniku biograficznym* (dalej: PSB) czy podstawowych słownikach literackich.

Pierwszą i najważniejszą postacią jest oczywiście jego założyciel – **Józef Maksymilian Ossoliński** (1748-1826), któremu poświęcono trzy skromne opracowania monograficzne – dwa skupiające się przede wszystkim na działalności literackiej hrabiego⁹ i jedną popularnonaukową biografię¹⁰, opublikowano też jego korespondencję, ważne źródło również do historii instytucji¹¹.

Najważniejsze postaci w hierarchii Zakładu¹² to oczywiście kuratorzy literaccy, podejmujący kluczowe decyzje i mający ogólny wpływ na rozwój instytucji. Działalność pierwszego kuratora z lat 1827-1850 **Henryka Lubomirskiego** (1777-1850), została omówiona w osobnym artykule¹³, **Jerzy Lubomirski** (1817-1872), trzeci kurator z lat 1869-1872 doczekał się indy-

⁶ E. Adamczak, *Wstęp* [w:] *Portrety ossolińskie*, Wrocław 1992, s. 9.

⁷ A. Kawalec, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie w XIX wieku – stan badań i postulaty* [w:] *Galicja 1772-1918: Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań*, pod red. A. Kawalec, W. Wierzbieńca, L. Zaskilniaka, t. 2, Rzeszów 2011, s. 298-313.

⁸ W tej liczbie są także biogramy pisane do przygotowywanego Suplementu IV. Uwzględniono wszystkich związanych zawodowo z Zakładem oraz jego darczyńców.

⁹ B. Gubrynowicz, *Józef Maksymilian Ossoliński: człowiek i pisarz*, Lwów 1928; J. Kapusić, *Mecenas i uczony: J. M. Ossoliński i jego działalność historycznoliteracka*, Kraków, 1979.

¹⁰ W. Jabłońska, *Józef Maksymilian Ossoliński: szkic biograficzny*, Wrocław 1967.

¹¹ *Korespondencja Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*. Zebrała i oprac. W. Jabłońska, Wrocław 1975.

¹² O niektórych ważnych osobach z pierwszych lat funkcjonowania Ossolineum pisała A. Kawalec – *Organizatorzy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie: 1817-1831* [w:] *Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. t.7 Urzędy, urzędnicy, instytucje. Studia z dziejów Lwowa* pod red. K. Karolczaka i Ł. T. Sroki, Kraków 2010, s. 373-386.

¹³ SPKP, s. 526 (J. Długosz); PSB t. 18, s. 9-11 (M. Tyrowicz) oraz A. Kawalec, *Henryk Lubomirski kurator literacki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie* [w:] *Znani i nieznanzi dziewiętnastowiecznego Lwowa: studia i materiały*, pod red. L. Michalskiej-Bracha i M. Przeniosło, Kielce 2009, s. 13-36.

widualnego opracowania, dotyczącego jednak tylko jego działalności politycznej, a nie „kuratorskiej”. Może to dziwić o tyle, że autor monografii, też ossolińczyk, Władysław T. Wiślocki, przygotował ją na 100-lecie Zakładu obchodzone w 1928 roku¹⁴. Postacie i działalność pozostałych kuratorów **Maurycego Dzieduszyckiego** (1813-1877; kurator w l. 1851-1869)¹⁵, **Kazimierza Krasickiego** (1807-1882; kurator w latach 1872-1882)¹⁶ i ostatniego **Andrzeja Lubomirskiego** (1862-1953; kurator w latach 1882-1946)¹⁷ poznać możemy jedynie z haseł w SPKP i PSB.

Swoistą kontrolą społeczną urzędu kuratora literackiego byli „reprezentanci potomności”, powołani zapisami ustawy fundacyjnej¹⁸. Ich zbiorowy portret naszkicował Józef A. Kosiński¹⁹, a tylko dwaj z nich, najbardziej aktywni na rzecz Zakładu, doczekali się haseł biograficznych – **Stanisław Jan Borkowski** (1782-1850), autor podręcznika bibliotekarstwa „O obowiązkach bibliotekarza. Rzecz napisana w 1827 z powodu uporządkować i otworzyć się mającej Biblioteki im. Ossolińskich” (Lwów 1829)²⁰ oraz **Adam Junosza Rościszewski** (1777-1844), słowianofil, kolekcjoner, który starał się pozyskiwać darczyńców na rzecz biblioteki. Temu ostatniemu poświęcono na początku lat siedemdziesiątych XX wieku osobne opracowanie²¹.

Wydaje się, że najlepiej pełną historię Ossolineum odtworzyć na podstawie opracowań pokazujących działalność kolejnych dyrektorów. Ważne jednak, by opracowania te uwzględniały oprócz działalności literackiej, naukowej czy politycznej, także działalność organizacyjną, administracyjną, od której w znacznej mierze zależało funkcjonowanie Zakładu. Z ośmiu dyrektorów lwowskiego Ossolineum jedynie pięciu doczekało się monografii, niestety nie zawsze prezentujących ich działalność w Zakładzie. Pierwszy z nich – **ks. Franciszek Siarczyński** (1758-1829), dyrektor od roku 1827 do

¹⁴ SPKP, s. 526 (J. Długosz); PSB t. 18, s. 25-26 (M. Tyrowicz); W. T. Wiślocki, *Jerzy Lubomirski 1817-1872*, Lwów 1928.

¹⁵ SPKP, s. 195 (J. Długosz); PSB t. 6, s. 113-116 (M. Tyrowicz). M. Dzieduszycki był autorem „Instrukcji dla urzędników i służby Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” (Lwów 1864).

¹⁶ SPKP, s. 465 (J. Długosz); PSB t. 15, s. 154-156 (M. Tyrowicz).

¹⁷ SPKP, s. 527 (J. Długosz); PSB t. 18, s. 2-4 (M. Tyrowicz, J. Zdrada).

¹⁸ „Ustanowienie familijne Biblioteki Publicznej pod imieniem Ossolińskich we Lwowie”, §51-54, [w:] *Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy...*, s. 92-93.

¹⁹ J. A. Kosiński, *Reprezentanci potomności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, „Roczniki Biblioteczne” 1972, R. 16, z. 3-4, s. 501-519.

²⁰ SPKP, s. 83-84 (E. Jabrzemska-Klonowska); PSB t. 2, s. 337-338 (K. Maślankiewicz, S. Wierczyński).

²¹ SPKP, s. 767-768 (M. Hoffman); PSB t. 32, s. 274-275 (J. Bujak); I. Lewandowska-Jaraczewska, *Adam Junosza Rościszewski (1774-1844): zarys życia i działalności*, cz. 1 „Rocznik ZNiO” 1972, t. 7, s. 87-117, cz. 2 „Rocznik ZNiO” 1973, t. 8, s. 59-92.

śmierci w 1829, to organizator biblioteki, inicjator i pierwszy redaktor „Czasopisma Naukowego Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich”. Jego biografia, oparta na bogatych podstawach źródłowych, pióra A. Kawalec, ukazała się w 2007 roku²². Za dyrektury Siarczyńskiego, w 1828 roku, rozpoczął 32-letnią pracę w Ossolineum archiwista i wydawca **Julian Aleksander Kamiński** (1805-1860), który porządkował zbiory J. M. Ossolińskiego po przywiezieniu z Wiednia, zajmował się także kancelarią i archiwum Zakładu, gromadził odpisy akt dotyczących jego historii, które złożyły się na pierwszy taki zbiór, opublikowany w 1851 roku²³.

Konstanty Słotwiński (1793-1846) był dyrektorem w trudnych latach 1831-34. Jemu zawdzięczamy uregulowanie spraw finansowych Zakładu (przede wszystkim uporządkowanie zarządzania dobrami fundacyjnymi), ale głównie otwarcie czytelnicy (1833), rozpoczęcie katalogu alfabetycznego, otwarcie litografii (1832) i drukarni (1833). Patriota, z poparciem ówczesnego kuratora, ks. Henryka Lubomirskiego, prowadził w latach 1832-1833 w drukarni Zakładu nielegalną działalność wydawniczą, która stała się przyczyną zamknięcia biblioteki i drukarni na ponad 4 lata. Skazany w procesie za zdradę stanu, po odbyciu ciężkiego więzienia, osiadł w swoim majątku pod Dębicą, gdzie został zamordowany w trakcie rabacji galicyjskiej (1846). Mimo ewidentnych zasług i barwnego, choć tragicznego życiorysu, Słotwińskiemu poświęcono dotychczas (w latach siedemdziesiątych XX wieku) jedynie kilka artykułów²⁴, na co jeszcze w 1993 roku żalił się jego prawnuk, dziennikarz i reżyser teatralny, Józef Słotwiński²⁵. Nielegalnej działalności wydawniczej Ossolineum, a więc tylko części dokonania dyrektora Słotwińskiego, dotyczą z kolei dwa opracowania²⁶. Za cza-

²² SPKP, s. 811-812 (J. Kolasa); PSB t. 36, s. 447-450 (K. Korzon); A. Kawalec, *Ksiądz Franciszek Siarczyński: życie i działalność*, Wrocław 2007, zob. też: Siarczyński F., *Dziennik czynności urzędowych księgozbioru narodowego imienia Ossolińskich we Lwowie*, do druku przygotował, wstępem i przypisami opatrzył Z. Rzepa, Wrocław 1968.

²³ *Zbiór ustaw i dokumentów dotyczących się Zakładu im. Ossolińskich*, Lwów 1851; SPKP, s. 391-392 (W. Jabłońska); PSB t. 11, s. 568-569 (S. Sierotwiński); G. Gzella, *Julian Aleksander Kamiński – kancelista Ossolineum jako wydawca „pism dla ludu”*, „Czasopismo ZNiO” 1994, z. 5, s. 125-138.

²⁴ SPKP, s. 830-831 (K. Korzon); PSB t. 39, s. 53-54 (S. Kieniewicz); Najważniejszy z nich to artykuły H. Łapińskiego, *Konstanty Słotwiński jako dyrektor Ossolineum*, „Roczniki Biblioteczne” 1967, R. 11, z. 3-4, s. 367-406 oraz *Konstanty Słotwiński 1793-1872*, „Rocznik ZNiO” 1975, R. 10, s. 5-32.

²⁵ J. Słotwiński, *Widziane z balkonu*, „Rocznik lwowski” 1993-94, R. 3, s. 140-150. J. Słotwiński był także ostatnim zmarłym stypendystą lwowskiego Ossolineum.

²⁶ W. T. Wisłocki, *Tajne druki Zakładu Ossolińskich. W stulecie procesu o zdradę stanu*. Lwów 1928; H. Łapiński, *U początków działalności wydawniczej Ossolineum 1817-1834*, Wrocław 1973; *Tajne druki Ossolineum (1832-1834)*. Opracował i przedmową opatrzył H. Łapiński, Wrocław 1977.

sów Słotwińskiego przez kilka miesięcy 1833 roku, pracował w Zakładzie **Karol Sienkiewicz** (1793-1860), historyk, publicysta, poeta i archiwista. Znany najbardziej jako bibliotekarz Czartoryskich (Puławy 1819-31 i Biblioteka Polska w Paryżu 1833-54). Z Ossolineum odszedł po zatargu ze Słotwińskim o sprawy biblioteczne²⁷.

Do końca 1839 roku dyrektora Zakładu zastępował Gwalbert Pawlikowski (który w 1827 nadzorował przywóz zbiorów J. M. Ossolińskiego do Lwowa). Pracami bibliotecznymi, choć w bardzo ograniczonym wymiarze, zajmował się wówczas **Stanisław Przylęcki** (1806-66), historyk i bibliograf, którego w 1837 roku władze austriackie usunęły z Ossolineum²⁸. W początkach 1839 roku dyrekturę Ossolineum objął prawnik i nauczyciel, członek Towarzystwa Naukowego Krakowskiego **Adam Kłodziński** (1795-1858). Z niebywałą energią rozpoczął „odbudowę” instytucji. W 1841 roku uzyskał zezwolenie na wznowienie czasopisma naukowego i w 1842 zaczęła się ukazywać „Biblioteka Naukowego Zakładu im. Ossolińskich: pismo poświęcone dziejom, bibliografii, rozprawom i wiadomościom naukowym”. Pismo drukowane było u Józefa Schnaydera, bowiem ossolińską drukarnię i litografię można było uruchomić dopiero w 1847 roku. Kłodziński od początku swej dyrektury starał się też dokończyć budowę i renowację budynku Zakładu. Dzięki temu w kwietniu 1848 roku udało się uruchomić czytelnię (po 14 latach przerwy). Zainicjował też od 1840 roku systematyczne publiczne posiedzenia Zakładu, na których jako dyrektor przedstawiał informacje o instytucji, prezentowano też wykłady naukowe. Sprawozdania z posiedzeń, odbywających się 12 października (w dniu imienin cesarza), drukowano następnie w czasopiśmie ossolińskim. Zintensyfikowanie działalności Zakładu Narodowego za czasów Kłodzińskiego spowodowało, że Ossolineum przez długi czas odgrywało znaczącą rolę w życiu kulturalnym i naukowym Lwowa. Ossolineum za dyrektury Adama Kłodzińskiego zostało dokładnie opisane przez Irenę Lewandowską-Jaraczewską²⁹.

Pracami bibliotekarskimi w tym czasie (1839-1850) kierował **Jan Kanty Szlachtowski** (1814-1871), głównie dzięki niemu do 1844 roku cały księ-

²⁷ SPKP, s. 815-816 (J. Danielewicz, T. Frączyk); PSB t. 37, s. 222-226 (J. Skowronek); K. Korzon, *Dlaczego Karol Sienkiewicz odszedł z Ossolineum?*, „Czasopismo ZNiO” 1992, z. 1, s. 67-74.

²⁸ SPKP, s. 727-728 (H. Wolszczanowa); PSB t. 29, s. 199-201 (K. Korzon).

²⁹ SPKP, s. 409-410 (K. Korzon); PSB t. 13, s. 56-58 (M. Tyrowicz); I. Lewandowska-Jaraczewska, *Zakład Narodowy im. Ossolińskich za dyrektury Adama Kłodzińskiego 1839-1849*, Wrocław 1980. O dyskusjach na temat ZNiO, które spowodowały odejście Kłodzińskiego i Szlachtowskiego zob.: K. Korzon, *Polemika o zadaniach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (echa pierwszego dwudziestolecia)*, „Ze skarbca kultury” 1967, z. 19, s. 7-61.

grobziór zinwentaryzowano, do 1846 roku skatalogowano, wprowadzono ustawienie według formatów. Szlachtowski zebrał też i skatalogował zbiór numizmatów. Współpracował z Kłodzińskim w redagowaniu „Biblioteki Naukowego...”. Zrezygnował z pracy w ZNiO pod koniec 1850 roku. Współpracował później z K. Estreicherem przy zbieraniu materiałów do „Bibliografii Polskiej”³⁰.

Kolejnym dyrektorem został historyk **August Bielowski** (1806-1876), związany z Zakładem od 1845 roku. Przewodził Ossolineum przez dwadzieścia pięć lat (1851-76), a jego dokonania zwiększyły znaczenie tej instytucji w polskiej kulturze i nauce. W latach 1862-1869 redagował czasopismo „Biblioteka Ossolińskich”, zainicjował też uaktualnioną i poprawioną, sześciotomową reedycję *Słownika języka polskiego* S. B. Lindego, przygotowywaną przez pracowników Ossolineum (przede wszystkim Karola Szajnochę, Jana Wagilewicza i samego Bielowskiego) i drukowaną w zakładowej drukarni w latach 1854-1861. Był też inicjatorem, redaktorem (i wydawcą I tomu) serii źródeł *Monumenta Poloniae Historica*³¹, prezentującej dokumenty, w tym również zbierane wiele lat przez niego samego, do dziejów Polski. Za jego dyktury, w 1868 roku cesarz Franciszek Józef zatwierdził Ordynację Przeworską, co umożliwiło Jerzemu Lubomirskiemu objęcie stanowiska kuratora literackiego, sprowadzenie zbiorów Lubomirskich do Lwowa i ostatecznie, w 1870 roku, otwarcie Muzeum XX Lubomirskich. W latach 1863-1873 dyrektor Bielowski i kurator M. Dzieduszycki podejmowali kolejne próby uzyskania dla Zakładu przywileju na druk książek szkolnych³². Działalność Augusta Bielowskiego, zarówno naukowa, jak i organizacyjna na rzecz Ossolineum, była wielokrotnie omawiana w drobnych tekstach. Materiały do jego pełnej biografii zbierał w początkach XX wieku. Bronisław Czarnik, jednak dopiero dzisiaj powstaje szczegółowe, źródłowe opracowanie tej wyjątkowej postaci³³.

³⁰ SPKP, s. 878-879 (K. Korzon), PSB t. 48.

³¹ T. 1-6, Lwów-Kraków 1864-1893.

³² O staraniach tych pisze m. in. J. Wojtal, *Wydawnictwo Książek Szkolnych w Zakładzie Narodowym imienia Ossolińskich 1878-1919*, Wrocław 1976, s. 10-25.

³³ SPKP, s. 66-67 (M. Górkiewicz); PSB t. 2, s. 58-59 (W. Semkowicz); A. Knot, *Karty z życia Augusta Bielowskiego*, „Roczniki Biblioteczne” 1961, R. 5, s. 187-209; K. Korzon, *Dyrektura Ossolineum w l. 1851-1918*, „Rocznik ZNiO” 1973, R. 8, s. 115-145; M. Gałyga, *Z działalności Augusta Bielowskiego w Ossolineum 1851-64* [w:] *Z dziejów Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich: studia i materiały* pod red. J. Albina, Wrocław 1978, s. 63-121; A. Wierzbicki A., *August Bielowski (1906-1867)* [w:] *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, red. J. Maternicki, Rzeszów 2007, s. 49-62; biografię Augusta Bielowskiego przygotowuje A. Kawalec z Uniwersytetu Rzeszowskiego (autorka biografii F. Siarczyńskiego).

Za dyrektury Bielowskiego rozpoczął pracę w Ossolineum historyk i filolog **Antoni Małecki** (1821-1913), autor licznych podręczników gramatyki polskiej i prac dotyczących Słowackiego, pełniący funkcję zastępcy kuratora (1869-1872, 1882-1913). Opracował „Instrukcję dla Zakładu narodowego imienia Ossolińskich i połączonego z nim Muzeum Lubomirskich”³⁴. Dzięki jego staraniom w 1889 roku przedłużono wydawnictwu przywilej druku galicyjskich podręczników szkolnych przez kolejne dziesięć lat. Ofiarował Ossolineum swoją bibliotekę, w tym m.in. rękopisy Słowackiego³⁵. Kustoszem Biblioteki był od 1853 roku historyk i pisarz **Karol Szajnocha** (1818-1868). Od 1846 roku współpracował z „Biblioteką Naukowego Zakładu im. Ossolińskich”, zainicjował i prowadził polemikę dotyczącą zadań Zakładu. Pracował nad katalogiem rzeczowym, przeprowadzał też korektę *Słownika języka polskiego* Samuela Lindego. Odszedł z Biblioteki w 1858 roku z powodu utraty wzroku³⁶. Jego miejsce na stanowisku kustosa zajął **Franciszek Godebski** (1801-1869), syn Cypriana, pisarz i działacz polityczny, w 1842 roku współzałożyciel Szkoły Polskiej w Batignolles. Godebski był jednocześnie konserwatorem Muzeum Lubomirskich, gdzie urządził gabinety rycin i oraz numizmatów i wykonał inwentarze³⁷. Krótko (1857-1863) pracował w Zakładzie poeta **Mieczysław Romanowski** (1833-1863), zginął bowiem w powstaniu styczniowym³⁸. Przez cztery lata (1869-1873) kustoszem w Ossolineum był historyk literatury, bibliograf, założyciel (1878) i redaktor „Przewodnika Bibliograficznego” **Władysław Wisłocki** (1841-1900), od 1874 przez następne dwadzieścia sześć lat (1874-1900) pracownik Biblioteki Jagiellońskiej³⁹.

³⁴ Lwów 1882.

³⁵ SPKP, s. 560 (M. Haisig); PSB t. 19, s. 431-435 (R. Skręt).

³⁶ SPKP, s. 869 (J. Szwagrzyk); PSB t. 46, s. 505-511 (D. Malczewska-Pawelec); L. Finkel, *Karol Szajnocha bibliotekarzem: Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich w stulecie pracy i zasług*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. 2, z. 2, s. 97-141; *Korespondencja Karola Szajnochy*. Zebrał, wstępem i przypisami opatrzył H. Barycz. t. 1-2, Wrocław 1959; Julkowska V., *Historia dla wyobraźni: recepcja i interpretacja pisarstwa historycznego Karola Szajnochy*, Poznań 2010; Zob. też: „Dziennik czynności Karola Szajnochy w ZNiO” [1854], Lwowska Naukowa Narodowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka (dalej: LBN), Oddz. Rękopisów, F. 54, op. 4, sygn. 224 oraz „Plan do katalogu realnego księgozbioru ułożony przez Szajnochę”, tamże, sygn. 225. Wersja cyfrowa dostępna na stronie BZNiO, Katalog zasobów gromadzonych na CD i DVD: <http://www2.oss.wroc.pl/kat/>

³⁷ SPKP, s. 273 (M. Matuszewska); PSB t. 8, s. 166-168 (M. Tyrowicz).

³⁸ SPKP, s. 762 (H. Wolszczanowa); PSB t. 31, s. 610-612 (M. Inglot); S. Lam, *Mieczysław Romanowski: zarys biograficzno-krytyczny na podstawie źródeł rękopiśmiennych*, Lwów 1913; K. Bartoszewski, *Mieczysław Romanowski: poeta powstaniec*, Warszawa 1968.

³⁹ SPKP, s. 965-966 (I. Turowska-Bar).

Po śmierci Augusta Bielowskiego w 1876 roku kolejnym dyrektorem na czterdzieści dwa lata (1876-1918), aż do progu niepodległości, został historyk **Wojciech Kętrzyński** (1838-1918)⁴⁰. Wcześniej (1868-1870) bibliotekarz w Bibliotece Działyńskich w Kórniku. Z zakładem związany od 1873 roku (jako sekretarz naukowy, a następnie kustosz). Jest autorem *Katalogu rękopisów ZNiO* t. 1-3, wydanego w latach 1881-1890. Napisał też pierwszą monografię Ossolineum – *Zakład Narodowy im. Ossolińskich*⁴¹. Za jego dyktury w 1878 roku, dzięki staraniom kuratora K. Krasickiego, Ossolineum otrzymało dziesięcioletni kontrakt na druk i sprzedaż podręczników szkolnych na terenie Galicji, który systematycznie przedłużano do 1918 roku. Z kilku istniejących biografii W. Kętrzyńskiego, jedynie ta pióra Krystyny Korzon w pełnym zakresie uwzględnia jego dokonania jako dyrektora Zakładu Narodowego.

Za dyktury Kętrzyńskiego w Ossolineum pracowało wielu historyków, historyków literatury, z których żaden nie doczekał się własnego opracowania. Byli wśród nich historyk i bibliofil **Aleksander Hirschberg** (1847-1907), w ZNiO od 1875, który nadzorował pracownię naukową, opracował też ogólne zasady katalogu działowego druków i kierował jego realizacją⁴²; poeta i publicysta **Władysław Belza** (1847-1913), w Ossolineum pracował trzydzieści jeden lat (1882-1913) – był m.in. kierownikiem czytelnicy dla młodzieży i Wydawnictwa Książek Szkolnych, zaufanym doradcą kuratora A. Lubomirskiego⁴³; historyk literatury **Bronisław Czarnik** (1858-1918), związany z Zakładem już jako stypendysta (w sumie 41 lat: 1877-1918). Kierował on zakupem książek i czasopism, rozszerzył zbiory także o literaturę obcą i historię powszechną (dotychczas ograniczano się głównie do poloników). Dzięki wiedzy, znajomości zbiorów i uczynności już wówczas prowadził działalność informacyjną. Czarnik prowadził badania z historii literatury polskiej, wiele prac poświęcił Augustowi Bielowskiemu, zbierał na jego temat materiały do projektowanej, ale niestety nie napisanej, monografii⁴⁴. Za dyktury Kętrzyńskiego z Ossolineum związało się także dwóch historyków Zakładu – **Wilhelm Bruchnalski** (1859-1938), w ZNiO w latach

⁴⁰ SPKP, s. 405-406 (J. Turska); PSB t. 12, s. 376-379 (K. Małczyński); E. Serwański, *Syn Odzyskanej Ziemi: Wojciech Kętrzyński (1838-1918)*, wyd. 2 popr. i uzupełn., Warszawa 1989; K. Korzon, *Wojciech Kętrzyński 1838-1918: zarys biograficzny*, Wrocław 1993; S. Achremczyk, *Wojciech Kętrzyński: historyk, bibliotekarz, poeta*, Kętrzyn 2008; zob. też: K. Korzon, *Dyrektura...*

⁴¹ Lwów 1894.

⁴² SPKP, s. 332 (H. Wolszczanowa); PSB t. 9, s. 527-528 (K. Lewicki).

⁴³ SPKP, s. 54 (W. Tukanowicz); PSB t. 1, s. 413 (W. T. Wisłocki).

⁴⁴ SPKP, s. 140-141 (J. Kelles-Krauz); PSB t. 4, s. 213 (W. T. Wisłocki).

1888-1906, zajmował się przede wszystkim opracowywaniem katalogu rzeczowego druków, a na stulecie Zakładu planował jego obszerną monografię, ale skończyło się jednak na publikacji zbioru dokumentów dotyczących dziejów Zakładu⁴⁵; etnolog **Adam Fischer** (1889-1943), pracujący w ZNiO w latach 1908-1924, autor popularnych historii Ossolineum⁴⁶.

Historyk literatury i teatru **Ludwik Bernacki** (1882-1939)⁴⁷ był dyrektorem Ossolineum przez cały okres międzywojenny (1918-1939). Aktywny naukowo przygotował i zredagował dwutomowy zbiór źródeł do dziejów teatru polskiego Oświecenia *Teatr, dramat i muzyka za Stanisława Augusta*⁴⁸ 1925, był redaktorem „Pamiętnika Literackiego” (w latach 1908-1912, 1933-1937), „Książki” (1914) i „Exlibrisu” (1918-1920). Za jego dyrektury biblioteka traktowana była przede wszystkim jako warsztat badawczy, stąd nacisk na gromadzenie zbiorów specjalnych, sprecyzowanie profilu zbiorów na humanistyczny i słowiański. Bernacki zainicjował i redagował nowe czasopismo – „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” (1927-1928). Za jego czasów, w 1927 roku biblioteka uzyskała egzemplarz obowiązkowy czasopism, dzięki czemu Ossolineum przed 1939 rokiem miało najbogatsze zbiory czasopiśmienne w Polsce. Bernacki przeprowadził też konieczny remont gmachu Zakładu, wspierał rozwój wydawnictwa – poszerzenie jego profilu, uwieńczone sukcesem starania o prawa wydawnicze do twórczości Sienkiewicza (1920) i Reymonta (1938) czy zakup praw do serii *Biblioteka Narodowa* (1933). Jego działalność została szczegółowo opisana w znakomitej biografii autorstwa Krystyny Korzon.

Z czasów Bernackiego wspomnieć należy kilku bibliotekarzy i kustoszy Zakładu – historyka **Franciszka Bujaka** (1875-1953), zastępcy kuratora w 1927 i 1939 roku⁴⁹, **Tadeusza Czapelskiego** (1853-1930), w ZNiO pracującego od 1891 roku kolejno jako skryptor, kierownik czytelnicy dla młodzieży i sekretarz naukowy oraz korektor prac literackich i wydawnictw ossolińskich⁵⁰, **Tadeusza Lutmana** (1903-1944?), kierującego w latach

⁴⁵ *Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy...*; SPKP, s. 91-92; S. Łempicki, *Śp. Wilhelm Bruchnalski*, „Kwartalnik Historyczny” 1939, R. 53, z. 1, s. 1-7.

⁴⁶ *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Ossolineum): 1817-1917*, Lwów 1917 oraz przygotowanej na jubileusz: *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: zarys dziejów*, Lwów 1928; SPKP, s. 224 (S. Brückman); PSB, t. 7, s. 18-19 (J. Gajek).

⁴⁷ SPKP, s. 58-59 (W. Olszewicz); K. Korzon, *Ludwik Bernacki – bibliolog i edytor*, Wrocław 1974. Lwów 1925.

⁴⁹ SPKP, s. 99 (S. Inglot); SPKP, s. 99 (S. Inglot); B. Szafranec, *Franciszek Bujak (1875-1953): życie, działalność naukowo-dydaktyczna i społeczna*, Toruń 2009.

⁵⁰ SPKP, s. 137-138 (S. Dąbrowska); PSB t. 4, s. 164 (K. Tyszkowski).

1925-1944 Działem Rękopisów⁵¹, **Jana Richtera** (1892-1930), w latach 1924-1929 pracującego w Czytelnii Naukowej Zakładu, której księgozbiór uporządkował i zaktualizował, opracował też katalog rzeczowy oraz dział historii literatury ogólnego katalogu rzeczowego, wyróżniał się także umiejętną obsługą informacyjną czytelników⁵². Bardzo ważną postacią był historyk, bibliotekarz i bibliograf **Kazimierz Tyszkowski** (1894-1940). Początkowo stypendysta (1913-1914), następnie (1922-1940) kierownik Działu Rękopisów, w 1939 roku, po śmierci Bernackiego, jeden z wicedyrektorów Zakładu. Jego zasługą było ustalenie zasad inwentaryzacji i metod opisu rękopisów. W 1930 roku zorganizował i prowadził dział kwerend, w 1926 roku był też jednym z inicjatorów, a następnie sekretarzem Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum. Tyszkowski brał również udział w rewindykacji zbiorów polskich z Rosji w latach 1922-1923. Jako jedyny z bibliotekarzy ossolińskich posiada poświęconą sobie monografię, uwzględniającą, obok jego dokonań jako historyka, także jego osiągnięcia jako kustosza Zakładu⁵³. Nie ma dotąd takiego szczęścia publicysta, sławista i bibliograf **Władysław Tadeusz Wisłocki** (1887-1941?), bratanek Władysława, początkowo stypendysta (1907-1909), potem przez trzydzieści jeden lat (1910-1941) kolejno asystent, skryptor i kustosz. Opiekował się całym zbiorem druków (w tym starymi drukami, czasopismami, mapami i muzykaliaami) – ich uzupełnianiem, konserwacją i udostępnianiem. Zajmował się, szczególnie w latach 1922-28, szkoleniem nowych pracowników biblioteki. Był też redaktorem „Przewodnika Bibliograficznego”. Po śmierci Bernackiego, razem z Mieczysławem Gębarowiczem i Kazimierzem Tyszkowskim objął kierownictwo Zakładu do czasu przejścia dyrektury przez Jerzego Borejszą w listopadzie 1939 roku. Aresztowany w lipcu 1941 roku, został zamordowany prawdopodobnie przez ukraińskich nacjonalistów⁵⁴.

Jerzy Borejsza (1905-1952) był dyrektorem Ossolineum krótko (listopad 1939-luty 1940), po wojnie ponownie zaangażował się w sprawy Zakładu m.in. jako wiceprezes TPO i jego delegat w Warszawie od 1946 roku i Komisarz Rządu ds. Ossolineum (1950-1951). W 1946 roku wyraźnie opowiadał się za umieszczeniem wszystkich odzyskanych zbiorów ossolińskich w całości we Wrocławiu. Niestety w wydanej kilka lat temu biografii Borejszy,

⁵¹ SPKP, s. 530-531 (M. Bronarska).

⁵² SPKP, s. 756 (J. Długosz).

⁵³ SPKP, s. 921-922 (J. Kelles-Krauz); P. Sierżęga, *Kazimierz Tyszkowski (1894-1940): z dziejów nauki polskiej w międzywojennym Lwowie*, Rzeszów 2011.

⁵⁴ SPKP, s. 966-967 (S. Brückman).

skupiającej się na jego działalności politycznej, jego powiązania z Ossolineum potraktowane są raczej marginalnie⁵⁵.

Ostatnim dyrektorem lwowskiego Ossolineum, zaprzysiężonym tajnie przez kuratora Andrzeja Lubomirskiego, był historyk sztuki **Mieczysław Gębarowicz** (1893-1984). W ZNiO pracował od 1922 roku, od 1923 roku był kustoszem Muzeum Lubomirskich. Biblioteką Ossolineum kierował w latach 1941-1946, pozostał w niej do 1950, kiedy zwolniono go jako „element niepożądany”. Człowiek wyjątkowo zasłużony dla ratowania nie tylko Ossolineum, ale wszystkich polskich zbiorów we Lwowie, doczekał się właśnie obszernej biografii autorstwa Macieja Matwijowa⁵⁶.

Stypendyści Ossolineum to grupa istniejąca niemal od początku funkcjonowania Biblioteki we Lwowie (1830), na którą fundusze przeznaczyła Marcela z Bielskich hrabina Worcellowa 18 marca 1818 roku dla „pomnożenia do wydoskonalenia się w naukach młodzieży, zdolność i ochotę do nich okazującej, (...) otwierając jej przystęp do samych że źródeł wiadomości”⁵⁷. Nie sposób odtworzyć dokładnej liczby stypendystów z lat 1830-1939 i 1946-1951. Według dostępnych danych (np. z Archiwum zakładowego ZNiO sprzed 1939 roku⁵⁸, publikacji W. Kętrzyńskiego i A. Fischera oraz Archiwum ZNiO po 1946 roku) można przyjąć, że było ich ponad 280. Większość późniejszych pracowników Zakładu właśnie od tej posady zaczynała swoją ossolińską historię. Pierwszymi stypendystami byli Józef Dzierzkowski⁵⁹ i Stanisław Przyłęcki. Wiele lat potem byli nimi też historyk **Fryderyk Papée** (1856-1940; stypendysta w latach 1880-1882), późniejszy bibliotekarz Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego, a w latach 1905-1926 dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej⁶⁰, historyk, archiwista i dyplomata **Stanisław Kętrzyński** (1876-1950; stypendysta w latach 1895-1898), syn

⁵⁵ E. Krasucki, *Międzynarodowy komunista: Jerzy Borejsza – biografia polityczna*, Warszawa 2009; J. Borejsza, *Ossolineum powinno być we Wrocławiu* (wywiad Głosu Ludu z tow. Jerzym Borejszą), „Głos Ludu” 1946, nr 175, s. 10.

⁵⁶ M. Matwijów, *Mieczysław Gębarowicz (1893-1984): uczonej i opiekun narodowych dóbr kultury*, Warszawa 2013; ten sam autor przygotowuje biogram M. Gębarowicza do SPKP, supl. IV.

⁵⁷ Układ z Hrabinią Worcellową (Fundusz Stypendyjny 300,000 zł), [w:] *Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy...*, s. 160.

⁵⁸ M.in. zob.: LNB, Oddział Rękopisów, F. 54, op. 2, sygn. 46 [za lata 1913-1914].

⁵⁹ Powieściopisarz i publicysta (1807-1865), w odróżnieniu od Józefa Dobek Dzierzkowskiego (1764-1830), prawnika, polityka i przyjaciela J. M. Ossolińskiego, który wspierał działania hrabiego na rzecz otwarcia biblioteki. Zob.: K. Stefanicka, *Dwóch Józefów Dzierzkowskich w historii Biblioteki Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich*, „Ze skarbcza kultury” 1967, z. 19, s. 62-106.

⁶⁰ SPKP, s. 657-658 (K. Tatarowicz); PSB t. 25, s. 161-164 (W. Bieńkowski).

Wojciecha, w latach 1904-1910 dyrektor Biblioteki Ordynacji Krasieńskich⁶¹ oraz historyk literatury i bibliograf **Stefan Vrtel-Wierczyński** (1886-1963; stypendysta w latach 1906-1909), później dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego (1927-1938 oraz 1947-1950) oraz Biblioteki Narodowej (1937-1940)⁶². Z kolei wśród stypendystów z lat 1946-1951 byli m.in. Mieczysław Klimowicz, Jarema Maciszewski, Józef Szczepaniec i Roman Wołoszyński⁶³. Dwóm stypendystom – literatom z początków XX wieku – Stanisławowi Wasylewskiemu (stypendysta w latach 1905-1906) i Stanisławowi Łempickiemu (w latach 1907-1908) zawdzięczamy pełne pasji, ale i cennych informacji teksty wspomnieniowe o Zakładzie Narodowym⁶⁴.

W czasie wojny z Ossolineum związało swe losy wiele osób⁶⁵, wśród nich m.in. bibliotekarz **Janina Berger-Mayerowa** (1900-1971), w ZNiO w latach 1941-1945, a w roku 1939 i w latach 1945-1964 pracownik Biblioteki Śląskiej; filozof **Izydora Dąmbska** (1904-1983)⁶⁶, w Ossolineum w latach 1940-1945, w latach 1945-1957 związana z Biblioteką Gdańską PAN, następnie Uniwersytetem Jagiellońskim i Instytutem Filozofii i Socjologii PAN; **Bronisław Kocowski** (1907-1980), w ZNiO 1942-1945, po wojnie w latach 1946-1966 pracował w Dziale Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu⁶⁷, historyk **Karol Maleczyński** (1897-1968), w Ossolineum pracował w latach 1941-1945, od maja 1945 roku był organizatorem i pracownikiem Instytutu Historii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Z „przedwrocławskiej” historii Ossolineum przypomnieć należy tych, którzy nie skorzystali z prawa repatriacji i pozostali we Lwowie także po wojnie. Wśród kilkunastu takich osób byli **Kazimierz Giebułtowski** (1878-1959), redaktor Krakowskiej Spółki Wydawniczej, po przejściu w 1933 roku serii *Biblioteka Narodowa* przez Wydawnictwo ZNiO został jego redakto-

⁶¹ SPKP, s. 405 (S. Wójcik); PSB t. 12, s. 374-376 (A. Gieysztor).

⁶² SPKP, s. 951-952 (J. Formanowicz).

⁶³ F. Sawicka, *Stypendyści-praktykanci w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1946-1953*, „Ze skarbca kultury” 1983, z. 37, s. 205-234; I. Król, *Stypendyści ossolińscy w latach 1830-1914*, „Czasopismo ZNiO” 1998, z. 9, s. 137-142.

⁶⁴ S. Wasylewski, *Pod kopułą lwowskiego Ossolineum: pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905-1910*, Wrocław 1958 oraz S. Łempicki, *Wspomnienia ossolińskie*, Wrocław 1948.

⁶⁵ Więcej o pracownikach Ossolineum czasów wojennych zob.: L. Florek, „Wspomnienia o pracownikach Ossolineum lwowskiego”, t. 2 (BZNiO rkps 15588); M. Matwijów, *Zakład Narodowy...*, s. 41-51, 83-88, 143-154, 244-249; Idem, *Mieczysław Gębarowicz*, s. 166-167, 184-188, 226-227.

⁶⁶ *Izydora Dąmbska 1904-1983: materiały z sympozjum „Non est necesse vivere, necesse est philosophari”*, Kraków 18-19 grudnia 1998 r., Zebr. i oprac. Jerzy Perzanowski, Kraków 2011.

⁶⁷ SPKP, supl., Warszawa-Łódź 1985, s. 97-98 (S. Kubów).

rem, od jesieni 1939 roku do śmierci pracował w Dziale Rękopisów dawnego Ossolineum⁶⁸; **Eugenia Kurkowa** (1885-1970), która w Zakładzie pracowała od 1920 roku, a w latach 1944-1950 (do emerytury) kierowała Działem Starych Druków⁶⁹; **Wacław Olszewicz** (1888-1974), związany z zakładem od jesieni 1939 do 1950 roku⁷⁰ i wspomniany już **Mieczysław Gębarowicz**.

Lwowskie Ossolineum było pierwszym miejscem pracy wielu ludzi nauki, ale i bibliotekarzy związanych później z najważniejszymi książnicami polskimi. Dotyczy to takich postaci jak historyk sztuki **Władysław Podlacha** (1875-1951), początkowo (w latach 1896-1898) stypendysta ZNiO, a w roku 1922 kustosz Muzeum Lubomirskich, później profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza (w latach 1921-1939) i Uniwersytetu Wrocławskiego (w latach 1946-1951)⁷¹, **Stanisław Peliński** (1893-1957), w ZNiO pracował w latach 1914-1918, od 1918 roku przez cały okres międzywojenny był nauczycielem, w latach 1950-1957 był dyrektorem Biblioteki Politechniki Łódzkiej⁷², bibliograf i historyk książki **Kazimierz Piekarski** (1893-1944), z Ossolineum związany w latach 1920-1921, potem z Biblioteką Jagiellońską (1925-1930) i Działem Starych Druków Biblioteki Narodowej (1931-1943)⁷³, **Anna Przyłuska** (1894-1979), w latach 1921-1923 stypendystka ZNiO, w latach 1932-1942 pracowała w wileńskiej Bibliotece Wróblewskich, a po wojnie w latach 1951-1956 w Bibliotece Pedagogicznej w Łodzi⁷⁴, **Zofia Gostomska-Zarzycka** (1899-1952), z Ossolineum związana w latach 1921-1925 (jako stypendystka) i w latach 1931-1940 (przy opracowaniu alfabetycznym i rzeczowym oraz wymianie zagranicznej), wojnę spędziła w Krakowie, od maja 1945 roku przebywała już we Wrocławiu jako członek pionierskiej Grupy Kulturalno-Naukowej, a od 1947 roku tworzyła Gabinet Śląski Biblioteki Uniwersyteckiej, którym następnie kierowała⁷⁵, filolog **Władysław Skoczylas** (1904-1981) w Ossolineum pracował krótko (1928-1933). Po wojnie w latach 1946-1951 był dyrektorem Biblioteki UMCS w Lublinie, a w latach 1957-1970 pracował w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej⁷⁶ oraz **Władysław Piasecki** (1901-1978), który we Lwowie pracował najpierw w Bibliotece Baworowskich (1926-1927), następnie

⁶⁸ SPKP, s. 257 (M. Szawłowska).

⁶⁹ SPKP, s. 489 (J. Kelles-Krauz).

⁷⁰ SPKP, supl., s. 159 (J. Haupa).

⁷¹ SPKP, s. 693 (E. Woronczak).

⁷² SPKP, s. 668 (J. Waręzak).

⁷³ SPKP, s. 674 (A. Kawecka-Gryczowa); PSB t. 26, s. 66-69 (S. Konarski).

⁷⁴ SPKP, supl. II, s. 128-129 (I. Nagórska).

⁷⁵ SPKP, s. 281-282 (J. Kusińska).

⁷⁶ SPKP, supl. III, s. 145 (H. Kęsicka).

w ZNiO (1927-1928), po wojnie w latach 1945-1947 w Bibliotece Jagiellońskiej, a w latach 1949-1972 w Bibliotece Głównej AGH⁷⁷.

Ciągłość tradycji lwowskiego Ossolineum we Wrocławiu zapewniło kilkadziesiąt osób⁷⁸, wśród nich **Franciszek Pajączkowski** (1905-1970), historyk teatru, z ZNiO związany od 1927 roku, od 1929 roku kierownik Czytelni Naukowej. Po 1939 roku brał udział w zabezpieczaniu zbiorów, w latach 1940-1941 był kierownikiem Gabinetu Bibliotekoznawstwa, potem (1941-1944, 1945/1946) kierownikiem Działu Koncentracji. W 1944/1945 był w zespole przygotowującym zbiory do przekazania Polsce. Do Wrocławia przyjechał w czerwcu 1946 roku, już w lipcu 1946 roku brał udział w delegacji odbierającej pierwszą partię zbiorów lwowskich, a w marcu 1947 roku, razem z Romanem Aftanazym, odbierał w Medyce drugą część „daru narodu radzieckiego”. W latach 1951-1953 i 1960-1970 był dyrektorem Biblioteki. Autor wielu prac poświęconych dziejom ZNiO po 1945 roku⁷⁹. Z lwowskim Ossolineum związana była od 1921 roku **Janina Kelles-Krauz** (1898-1975), początkowo w Dziale Opracowania, potem Rękopisów, w Wypożyczalni i Katalogu Alfabetycznym. W 1946 roku przygotowywała zbiory lwowskie do wysłania do Polski, potem pracowała w dawnym Ossolineum w działach opracowania i katalogu alfabetycznego, z Lwowa do Wrocławia przyjechała w 1958 roku i kierowała odtąd Działem Czasopism w ZNiO⁸⁰, historyk i bibliograf ossoliński **Marian Górkiewicz** (1910-1989), w ZNiO od 1942 roku, kierował Działem Koncentracji we Lwowie w trakcie przewożenia zbiorów do Polski, w latach 1946-1951 pracował we wrocławskim Ossolinem, a od 1952 roku w Bibliotece Głównej AGH, w latach 1972-1980 jako jej dyrektor⁸¹, **Edward Kiernicki** (1901-1971), stypendysta ZNiO z lat 1928-1930, z wrocławskim Ossolineum związany był w latach 1950-1971, kierował Działem Rękopisów, Gabinetem Marksistowsko-Leninowskim, był też wicedyrektorem (1953-68) oraz inicjatorem i redaktorem naczelnym „Ze skarbca kultury” (1951-91)⁸², **Roman Aftanazy** (1914-2004), historyk, autor monumentalnej pracy *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej* (1986-94), od 1944 roku zaangażowany we lwowskim ZNiO przy

⁷⁷ SPKP, supl., s. 166-167.

⁷⁸ O kontynuacji tradycji lwowskiego Ossolineum we Wrocławiu pisał M. Matwijów, *Lwowskie tradycje wrocławskiego Ossolineum* [w:] *Galicyjskie spotkania 2007*, pod red. U. Jakubowskiej, Nowe Skalmierzyce 2008, s. 45-61.

⁷⁹ SPKP, s. 655 (J. Kelles-Krauz); PSB, t. 25, s. 21-22 (Z. Rzepa).

⁸⁰ SPKP, supl., s. 91-92 (M. Zawalska). Zob. też: J. Kelles-Krauz, „Ossolineum we Lwowie. Raport Janiny Kelles-Krauz” [za lata 1918-1957] (BZNiO rkps 15519).

⁸¹ SPKP supl. III, s. 95-96 (J. Krawczyk).

⁸² SPKP, supl., s. 93-94 (H. Tadeusiewicz).

zabezpieczaniu zbiorów i przenoszeniu ich do klasztoru Dominikanów, we wrocławskim Ossolineum pracował w latach 1946-1987 w Dziale Gromadzenia⁸³.

Ossolineum we Wrocławiu przechodziło w pierwszych latach kilka zmian organizacyjnych. W latach 1947-1953 dyrektorami całego Zakładu Narodowego byli kolejno historyk **Antoni Knot** (1904-1982)⁸⁴ (dyrektor w latach 1947-1949) i **Eugeniusz Szlapak** (1886-1958)⁸⁵ (dyrektor w latach 1949-1953). W 1949 roku powołano osobnego dyrektora Biblioteki – został nim krakowski historyk literatury **Karol Badecki** (1886-1953)⁸⁶, który jednak zrezygnował rok po nominacji i został kierownikiem działu Starych Druków w Bibliotece Jagiellońskiej⁸⁷. Zastąpił go ossolińczyk ze Lwowa **Franciszek Pajączkowski**⁸⁸, który kierował Biblioteką do momentu przejścia jej przez PAN i potem w latach 1960-1970. Kolejnym dyrektorem Biblioteki (w latach 1971-1990) był politolog **Janusz Albin** (ur. 1936), autor i inicjator kilku ważnych prac z historii Zakładu, po 1990 roku pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1990 roku dyrektorem jest historyk **Adolf Juzwenko** (ur. 1939), od 1995 roku, wraz ze zmianą statusu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich na fundację prawa publicznego⁸⁹, jako dyrektor całego Zakładu Narodowego.

Z wielu zasłużonych pracowników wrocławskiego już Ossolineum przypomnieć warto takie postacie jak **Wanda German** (1908-1968), w latach wojny (1940-1946) zatrudniona w lwowskiej Bibliotece Miejskiej, z ZNiO związana w latach 1946-1968⁹⁰, romanistka, a także historyk książki i tłumacz z j. francuskiego **Barbara Górską** (1924-2007), w ZNiO pracowała w latach 1951-1985, od 1954 roku w Dziale Starych Druków, którym kierowała w latach 1972-1985⁹¹, **Karol Heintsch** (1902-1971), początkowo pracował we wrocławskiej Bibliotece Uniwersyteckiej (1948-1951), w latach 1952-1968 kierował działem Informacyjno-Bibliograficznym w ZNiO⁹², naukoznawca, bibliolog **Józef Adam Kosiński** (1929-2005), w latach 1958-

⁸³ Biogram przygotowywany do SPKP, supl. IV.

⁸⁴ SPKP, supl. III, s. 137-140 (B. Koreczuk).

⁸⁵ SPKP, s. 879 (F. Pajączkowski).

⁸⁶ SPKP, s. 24-25 (M. Górkiewicz).

⁸⁷ SPKP, s. 25 (M. Górkiewicz).

⁸⁸ SPKP, s. 655 (J. Kelles-Krauz).

⁸⁹ „Ustawa z dnia 5 stycznia 1995 o fundacji – Zakład Narodowy imienia Ossolińskich”, Dz. U. 1995 nr 23, poz. 121.

⁹⁰ SPKP, supl., s. 60 (H. Wolszczanowa).

⁹¹ SPKP, supl. III, s. 96-97 (W. Karlak).

⁹² SPKP, supl., s. 66-67 (E. Pitak).

1971 pracował w ossolińskim Dziale Starych Druków, był także historykiem Zakładu, a po 1995 roku członkiem Rady Kuratorów I kadencji⁹³, **Henryk Łapiński** (1920-1975), działacz społeczno-polityczny, z ZNiO związany w latach 1952-1975 (jako kierownik Gabinetu Marksizmu-Leninizmu 1953-1968, potem 1969-1975 Działu Ruchów Społecznych XIX-XX w.), był także historykiem działalności wydawniczej Zakładu⁹⁴.

Według S. Łempickiego „Są w bibliotekach urzędnicy, są młodzi ich pomocnicy, jak niegdyś nasi stypendyści, ale czymże byłaby biblioteka bez woźnych? Woźni biblioteczni, to nie tylko niezmiernej wagi łącznik między księżnicą a biurami [...] ale to zarazem najcharakterystyczniejsze nieraz okazy bibliotecznego światka”⁹⁵. Stanisław Florek był woźnym bibliotecznym w latach 1856-1896, określany jako „żywa kronika Zakładu”, o który się troszczył „jak o własne”, doczekał się biogramu w SPKP⁹⁶. Łempicki wspominał z sentymentem dwóch woźnych bibliotecznych sprzed 1939 roku – Stefanie Herbucie, który „gadał jak jaki kustosz” i Michale Saturskim⁹⁷. Pisał o nich także S. Wasylewski w swoich wspomnieniach *Zawsze pod kopułą*⁹⁸. Józef Słotwiński, wspominając swoją pracę w Ossolineum lwowskim pisze też o „Pawelku, najnaczelniejszym z naczelnych woźnych (...) mężu godnym pióra Lama i jedyną postacią w zespole, która miała prawo zjawić się przed obliczem Bernackiego o każdym... Jego humorze”⁹⁹. Podobnie dla tych, którzy korzystali z wrocławskiego już Ossolineum w latach osiemnastych i dziewięćdziesiątych XX wieku legendarną postacią, pierwszą osobą z którą się stykali w bibliotece, był szatniarz Pan Stefanek, gawędziarz, postać niezwykle barwna. Stefan Kazanowski związany był z Ossolineum w latach 1979-1999¹⁰⁰.

Przez długie lata to dary tworzyły w dużej mierze zbiory Ossolineum. Z darczyńców najlepiej znamy tych, którzy zostali zapisani w latach 1827-1848 w *Pamiętnikach darów obywatelskich dla księgozbioru narodowego*¹⁰¹, prowadzonych zgodnie z postanowieniami założyciela Zakładu, co zostało skrupulatnie zanalizowane i opisane przez M. Turałską i J. Kosińskiego¹⁰².

⁹³ SPKP, supl. III, s. 147-148 (M. Góralska).

⁹⁴ SPKP, supl., s. 125 (E. Pitak).

⁹⁵ Łempicki, s. 69.

⁹⁶ SPKP, supl., s. 57.

⁹⁷ Łempicki, s. 69-74.

⁹⁸ Wasylewski, s. 84-85, 121-127.

⁹⁹ J. Słotwiński, *Rzecz serdeczna*, „Odra” 1967, R. 7, nr 5, s. 7.

¹⁰⁰ BZNiO, Archiwum zakładowe,teczka osobowa.

¹⁰¹ BZNiO – rkpsy 1298/II, 1299/II.

¹⁰² J. A. Kosiński, M. Turańska, *Ofiarodawcy Biblioteki Ossolineum 1817-1848*, Wrocław 1967.

„Spisy darów oraz ich dawców” były także podawane w niektórych numerach czasopism ossolińskich z lat 1828-1869, publikowanych „Zdaniach sprawy z czynności Zakładu naukowego imienia Ossolińskich” (1843-1848), „Sprawozdaniach z czynności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich” (1845-1868 na łamach czasopism ossolińskich, za lata 1851-1912 wydania indywidualne). W przechowywanych we Lwowie archiwaliach ZNiO zachowały się akta dokumentujące dary z lat 1829-1939, fragmentaryczne zarówno jeśli chodzi o czas, którego dotyczą, jak i podawane informacje (zarówno o darach, jak i osobach darczyńców)¹⁰³. Obecnie podjęta została próba możliwie pełnej dokumentacji najważniejszych darów i darczyńców z przestrzeni całej historii Zakładu (zarówno Biblioteki jak i Muzeum), ale jest to praca niezwykle żmudna i, wobec jakości dostępnych źródeł, nie gwarantuje oczekiwanego efektu.

Od początku istnienia, choć w ograniczonym zakresie, prowadzono także zakupy książek i czasopism, dlatego w historii Zakładu pojawiają się też najważniejsi lwowscy księgarze i antykwariusze. Kilku z nich rozprawdzało także publikacje Wydawnictwa ZNiO, w tym również tajne z lat 1832-1833, za co spotkały ich represje ze strony władz austriackich. Wśród „dostawców książek” dla Ossolineum byli m.in. antykwariusz Marek Hölzel (ok. 1843-1921)¹⁰⁴, Zelman Igel (1813-1870), współpracujący z ZNiO w latach 1846-1870¹⁰⁵, Berl Igel (zm. 1873), dostawca książek dla ZNiO w latach 1842-1862¹⁰⁶, Kajetan Jabłoński (1815-1896)¹⁰⁷, Paweł Jeleń (1813-1888), który rozprawdzał tajne druki ossolińskie¹⁰⁸, Jan Milikowski (1781-1866), prowadzący sprzedaż wydawnictw ZNiO, także tajnych, za co był aresztowany, dostarczający też książki do Biblioteki¹⁰⁹, Karol Wild (ok. 1764-1834), od 1832 roku główny dostawca nowości wydawniczych do Biblioteki, rozprawdający też tajne druki ossolińskie¹¹⁰ oraz Karol Kazimierz Wild (1824-1885)¹¹¹.

¹⁰³ LBN, Odział Rękopisów, Fond 54, op. 1-3, Archiwum ZNiO.

¹⁰⁴ SPKP, s. 338 (M. Opalek).

¹⁰⁵ SPKP, s. 349 (M. Januszewska); PSP t. 10, s. 145 (M. Opalek). Ciekawych informacji dostarczają archiwalia a Archiwum Zakładowego ZNiO we Lwowie: LBN, Odział Rękopisów, Fond 54, op. 4, sgn. 283 „Rachunki z księgarnią Zelmana Igla i innymi” [1865-1886].

¹⁰⁶ SPKP, s. 349 (M. Januszewska). O obu antykwariuszach pisał w 1928 M. Opalek, *Sto trzydzieści lat wśród książek: lwowscy antykwarze Igłowie 1795-1928*, Lwów 1928.

¹⁰⁷ SPKP, s. 352 (Z. Markiewicz-Chmielewska).

¹⁰⁸ SPKP, s. 373 (F. Persowska); PSP t. 11, s. 138-139 (F. Persowski, F. Pieczętkowski).

¹⁰⁹ SPKP, s. 594-595 (W. A. Kempa); PSB t. 21, s. 219-220 (A. Kempa, M. Tyrowicz).

¹¹⁰ SPKP, s. 955-956 (I. Treichel).

¹¹¹ SPKP, s. 956-957 (I. Treichel).

Dla Biblioteki Ossolineum pracowali także introligatorzy, początkowo zewnętrzni, od 1912 roku już zatrudnieni w Introligatorni Zakładu¹¹². Byli wśród nich Aleksander Getritz (1841-1917)¹¹³, jego bratanek Stanisław Getritz (1873-1931)¹¹⁴, Mikołaj Górski, uczeń Aleksandra Getritza (1863-1932)¹¹⁵, a w Introligatorni Zakładu m.in. Emil Maciulski (1879-1964), w latach 1919-1939¹¹⁶ i **Aleksander Semkowicz** (1885-1954), w latach 1912-1917 kierownik Introligatorni ZNiO, w latach 1939-1940 kierownik pracowni konserwatorskiej Ossolineum, a po wojnie inicjator i pierwszy dyrektor Muzeum Adama Mickiewicza (1952)¹¹⁷.

Wsparciem dla całego Zakładu Narodowego – Biblioteki, Muzeum i Wydawnictwa, było Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum powstałe w 1926 roku. W działania TPO, szczególnie w latach 1946-1953, kiedy Towarzystwo walczyło o reaktywowanie Ossolineum w jednym miejscu i możliwie w całości, angażowało się wiele osób, a szczególnie ówczesny kurator Zakładu, w latach 1950-1951 pełnomocnik rządu ds. Ossolineum, J. Borejsza, którego kontakty i możliwości działania bardzo pomogły zarówno Bibliotece, jak i Wydawnictwu. Osobą bardzo zaangażowaną w sprawy Ossolineum był kierownik pionierskiej Grupy Kulturalno-Naukowej, rektor Uniwersytetu i Politechniki, przewodniczący TPO, prof. **Stanisław Kulczyński** (1895-1975)¹¹⁸. Sekretarzem generalnym TPO był wówczas A. Knot, pełnomocnik rządu do przyjęcia i umieszczenia zbiorów ze Lwowa we Wrocławiu, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Wspierali ich Marian Jakóbiec¹¹⁹, sławista, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego i prawnik Tadeusz Bigo. Towarzystwo zostało rozwiązane w 1953 roku. Reaktywacja nastąpiła dopiero w roku 1988, m.in. dzięki działaniom Józefa Adama Kosińskiego, wówczas już pracownika Uniwersytetu Wrocławskiego, i pierwszego przewodniczącego Towarzystwa.

¹¹² Więcej o dziejach i pracownikach introligatorni ossolińskiej zob. „*Głos z dumą i chlubą, że introligatorem...: 100 lat Introligatorni w Ossolineum*” [folder wystawy pod red. A. Dobrzyńskiego], Wrocław 2012.

¹¹³ SPKP, s. 256 (G. Schmager), PSB t. 7, s. 413 (J. Sokulski).

¹¹⁴ SPKP, s. 256-257 (G. Schmager).

¹¹⁵ SPKP, s. 285 (G. Schmager).

¹¹⁶ SPKP, s. 550-551 (G. Schamger).

¹¹⁷ SPKP, s. 807-808 (W. A. Kempa); PSP t. 36, s. 233-234 (E. Bukowska); E. Bukowska, *Aleksander Semkowicz – introligator, mickiewiczolog, bibliofil, senator*, „Rocznik lwowski” 1993/1994, R. 3, s. 79-93.

¹¹⁸ *Stanisław Kulczyński uczony, polityk, działacz: materiały z sesji naukowej ku czci prof. dr Stanisława Kulczyńskiego: Wrocław, maj 1978*, pod red. A. Rajewskiego. Warszawa 1978.

¹¹⁹ Jakóbiec M., *Z daleka i z bliska: wspomnienia i pamiątki w biografii zebrane i uporządkowane przez córkę Miłicę Jakóbiec-Semkową*, Wrocław 2009.

Intensywnie działające w latach międzywojennych Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich¹²⁰ od początku lat dwudziestych, dzięki decyzji L. Bernackiego, miało własnego dyrektora. Było więc w pewnym sensie niezależne. Pierwszym dyrektorem (1923-1927), został **Alfred Tęczyński** (1884-1932), który już od 1920 kierował finansami Wydawnictwa. Jego zasługą jest rozbudowanie firmy i zainicjowanie wiele serii wydawniczych¹²¹. Po nim, ostatnie 10 lat przedwojennych Wydawnictwem kierował **Antoni Lewak** (1889-1940?), który przede wszystkim wzmocnił i ustabilizował jego sytuację finansową, rozszerzył też ofertę wydawniczą. Aresztowany we wrześniu 1939 roku został prawdopodobnie zamordowany w którymś z więzień sowieckich na Ukrainie¹²². Pracownikami Wydawnictwa¹²³ byli znani literaci, historycy i księgarze. Wśród nich warto wspomnieć Władysława Karpińskiego (1884-1924), w latach 1920-1924 kierownika warszawskiej księgarni Ossolineum¹²⁴, **Stanisława Pazyrę** (1904-1971), w latach 1935-1937 wicedyrektor Wydawnictwa ZNiO we Lwowie, który od 1938 roku kierował Oddziałem warszawskim, w czasie wojny na podstawie specjalnego pełnomocnictwa ratował majątek oficyny¹²⁵, współpracując m.in. z **Juliuszem Goźlińskim** (1870-1961), kierownikiem (w latach 1924-1944) warszawskiej księgarni Ossolineum, który w czasie wojny, aby uniknąć konfiskaty nakładów, występował jako fikcyjny właściciel księgarni w Warszawie i Krakowie pt. „Księgarnia Ossolineum: właściciel Juliusz Goźliński”¹²⁶. Ważną postacią był także **Julian Pelc** (1906-1999), w latach 1937-39 był sekretarzem Wydawnictwa, a w czasie wojny zajmował się tajnym rozprawianiem publikacji ZNiO, w 1945 roku pracował już w Wydawnictwie w Krakowie, od 1946 roku we Wrocławiu, gdzie w latach 1947-1953 był

¹²⁰ Jedyną do dziś pracę omawiającą działalność Wydawnictwa w tym okresie jest popularnonaukowa publikacja W. Kocyby-Kamińskiej *Oficina ossolińska w latach 1920-1939*, Wrocław 1973.

¹²¹ SPKP, s. 902-903 K. Heintsch).

¹²² SPKP, s. 510-511 (W. Kocyba-Kamińska); PSB t. 17, s. 199-200 (J. Hulewicz).

¹²³ LBN, Odział Rękopisów, Fond 21, sgn. 98 i 99 „Personalalia pracowników Wydawnictwa ZNiO”, 1920-1939 oraz sgn. 139 „Personalalia pracowników Wydawnictwa, drukarni i Księgarni ZNiO”, 1913-1939.

¹²⁴ SPKP, supl., s. 90-91 (H. Tadeusiewicz).

¹²⁵ SPKP, supl., s. 165-166 (H. Tadeusiewicz); PSP, t. 25, s. 527-529 (S. Konarski).

¹²⁶ Zob. m.in.: S. Pazyra, *Nieznana karta z dziejów Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Losy Wydawnictwa ZNiO w czasie II wojny światowej* [w:] *Księga pamiątkowa Ossolineum 1917-1967*. Wrocław 1967, s. 247-274; M. Pieczonka, *Dzieje „Księgarni Ossolineum” w latach 1939-1945 w Krakowie*, „Rocznik Nauk-Dydak. WSP Kraków” z. 78, Prace Bibliot. 1, Kraków 1982, s. 183-192; M. Matwijów, *Księgarnia „Ossolineum” w Warszawie (1940-1944)* [w:] *Idem, Zakład Narodowy...*, s. 219-239.

dyrektorem, a w latach 1953-1972 wicedyrektorem¹²⁷. Z Wydawnictwem związany był także dawny stypendysta Zakładu **Stanisław Łempicki** (1886-1947), historyk kultury i oświaty, który w latach 1925-1927 był kierownikiem naukowo-literackim Wydawnictwa, a w latach 1941-1944 pracował w Bibliotece Ossolineum we Lwowie, przygotowując katalog systematyczny¹²⁸. Po wojnie, w latach 1946-1947 był delegatem TPO w Krakowie.

W odbudowę Wydawnictwa we Wrocławiu w 1946 roku zaangażowała się m.in. **Helena Devechy** (1899-1980), w latach 1938-1941 pracująca w Bibliotece Ossolineum, w późniejszym okresie (1955-1961) dyrektor Oddziału w Warszawie¹²⁹. W 1945 roku pracę w Wydawnictwie rozpoczęła także **Maria Tyszkowska** (1903-1983), wdowa po Kazimierzu, w latach 1940-1944 kierująca Działem Bibliograficznym i Kartograficznym Biblioteki we Lwowie, a w latach 1952-1962 pracująca w Oddziale krakowskim¹³⁰. Ważną postacią dla powojennego Wydawnictwa Ossolineum jest wyjątkowy historyk i kronikarz polskiego księgarstwa **Feliks Pieczętkowski** (1903-1979), który w latach 1949-1969 kierował krakowskim Oddziałem Wydawnictwa Ossolineum¹³¹. Postać, która dzięki swym niepodważalnym zasługom zarówno na polu zawodowym jako księgarza, jak i dla historii polskiego ruchu księgarsko-wydawniczego, zasługuje na osobne, szczegółowe opracowanie.

Zakładem Narodowym im. Ossolińskich – Wydawnictwem PAN kierowali kolejno Ignacy Pochwicki (w latach 1953-1958), teoretyk i historyk literatury **Jan Trzynadlowski** (1912-1995)¹³², dyrektor w latach 1958-1961, a w latach 1951-1982 także pracownik naukowy Uniwersytetu Wrocławskiego, Michał Sewerski (1923-1997) dyrektor w latach 1961-1969 (a także w latach 1973-1989 wicedyrektor Biblioteki ZNiO) oraz w latach 1969-1995 Eugeniusz Adamczak. Omawiając sprawy wydawnicze Ossolineum warto przypomnieć też trzy postacie związane z drukarnią ossolińską we Lwowie – **Franciszka Ząbkowskiego** (zm. po 1848), który kierował drukarnią w latach 1832-1834, był też bezpośrednim sprawcą zlokalizowania przez policję austriacką źródła tajnych druków ossolińskich, a w późniejszym śledztwie zeznawał ze szczegółami, obciążając współpracowników¹³³, **Rudolf Wegner** (1876-1941), wydawca i założyciel Wydawnictwa Polskiego w Poznaniu,

¹²⁷ SPKP, supl. III, s. 218 (M. Pękalska).

¹²⁸ SPKP, s. 536 (M. Górkiwicz); PSB t. 18, s. 331-334 (J. Hulewicz).

¹²⁹ Biogram przygotowywany do SPKP, supl. IV.

¹³⁰ Biogram przygotowywany do SPKP, supl. IV.

¹³¹ SPKP, supl., s. 167-169 (A. Bialic, I. Treichel).

¹³² SPKP, supl. III, s. 283-284 (A. Łuszpak).

¹³³ SPKP, s. 1017 (I. Treichel).

związany z Drukarnią ZNiO w latach 1911-1917 oraz ostatni kierownik drukarni (w latach 1920-1939) **Adam Wierzbicki** (1882-1938), któremu zawdzięczała unowocześnienie i rozwój¹³⁴.

Ten subiektywny przegląd ważnych postaci z ossolińskiej historii pokazuje, że niestety, mimo iż z Zakładem Narodowym związanych było wielu wybitnych bibliotekarzy, wydawców, literatów i ludzi nauki, zadziwiająco niewielu z nich, mimo ewidentnych dokonań i bogatej biografii, doczekało się poświęconych sobie monografii. W wielu tekstach ich działalność na rzecz Biblioteki, Muzeum czy Wydawnictwa, potraktowana została marginalnie. Przypomnijmy brak prac poświęconych postaciom trzech dyrektorów – Kazimierza Słotwińskiego, Adama Kłodzińskiego i Augusta Bielowskiego. Dotychczas tylko jeden z bibliotekarzy, kustoszy Zakładu – Kazimierz Tyszkowski posiada pełną monografię. Nie ma natomiast opracowań dotyczących pracowników Wydawnictwa. Nadzieję dają badania nad kulturą Galicji prowadzone w Instytucie Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Czekamy też na monografię arcyciekawej postaci literata i stypendysty Zakładu Stanisława Wasylewskiego, powstającą na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie.

Abstract

History of the Ossolinski National Institut told through the biographies of its employees

200 years of history of the Ossolinski National Institut (founded in 1817) is also extremely interesting stories of his many employees, including prominent librarians and researchers. Performed in the article detailed review of current literature on the staff of the Institut shaw that there is no current studies on even the most eminent people, including the founder of the Institute, count Józef Maksymilian Ossoliński. The author points out, at the same time, the most urgent needs for biographical studies on the staff of the Ossolinski National Institut.

¹³⁴ SPKP, s. 952 (W. Kocyba-Kamińska).